

EKOLLER VE KURUMLAR

Düşünce Bilimleri

Editör

M. Nesim Doru-Kamuran Gökdağ

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

EKOLLER VE KURUMLAR -Düşünce Bilimleri-

Baş Editörler

M. Nesim Doru-Kamuran Gökdağ

Cilt Editörleri

Necip Uyanık
Sıracettin Aslan
İbrahim Halil Çetres
İbrahim Deniz

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları

Ekoller ve Kurumlar
Düşünce Bilimleri

Baş Editörler
M. Nesim Doru-Kamuran Gökdağ

Cilt Editörleri
Necip Uyanık
Sıracettin Aslan
İbrahim Halil Çetres
İbrahim Deniz

Matbaa Sertifika No: 44676

Birinci Baskı
Aralık 2022
Mardin

ISBN
978-605-4202-96-6

Baskı-Cilt
Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık
Amb. Dağ. San. ve Tic. Ltd. Şti.
0482 213 16 56 - 212 11 58

Copyright© Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları
Mardin Artuklu Üniversitesi, Artuklu Yerleşkesi, Diyarbakır Yolu
Artuklu / Mardin
Tel : +90 482 2134002 • Fax : +90 482 2134004
web : www.artuklu.edu.tr

Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Takdim	V
Önsöz	IX

KLASİK FELSEFE TARTIŞMALARI

Yeni-Platoncu Felsefede Tanrı-İnsan İlişkisi: Plotinus'un 'Bir'inde Tanrı-İnsan Bütünleşmesi.....	3
<i>Necip Uyanık</i>	
<i>Khronos ve Aion</i> Zamanlarında Özgürlük: <i>Kümân</i> Fiziğinin Câhız'ın Düşüncesindeki Etik Sonuçları ..	15
<i>Yunus Cengiz</i>	
İslâm Düşünce Ekollerinin Mozaïği Olarak İsfahan Okulu ve Bu Okulun Kurumlar Üstü Hakikat Anlayışı	27
<i>Mahmut Meçin</i>	
Fransız Aydınlanması ve <i>Encyclopédie</i>	43
<i>Mustafa Kemal Sağlam</i>	
Thomas More ve <i>Ütopya'sı</i>	53
<i>İbrahim Deniz</i>	

ÇAĞDAŞ FELSEFE TARTIŞMALARI

Çağdaş Hermenötikte Yöntem Tartışması: Doğru Yöntem mi, Doğru Tavrı mı?	63
<i>Abdullah Başaran</i>	
John R. Searle ve Sosyal Ontoloji	73
<i>Sedat Bingöl</i>	
Deleuze'ün Felsefesinde Olay ve Anlam	81
<i>Mutlu Bıçak</i>	
Foucault Düşüncesinde Kliniğin Doğuşu: Epistemolojik ve Sosyolojik Kırılmalar.....	93
<i>İdris Kılıç</i>	

MANTIK VE ONTOLOJİ

Viyana Çevresinin Metafizik Eleştirisinin Temelleri	107
<i>İbrahim Halil Çetres / Halise Avşar</i>	
Bir Mantıkçı Empirist Olan Hans Reichenbach'ın Kuantum Mekanik Yorumu.....	119
<i>Sümeyra Yılmaz Eker</i>	
Heidegger Düşüncesinde Ereignis'in Kavranması.....	135
<i>Gökhan Orhan</i>	
Husserl'in Kesinlik Sorusu ve Felsefenin Örtüsü: Kartezyen Ekol Eleştirisi	145
<i>Hasan Remzi Eker</i>	
Dilin Düşünceyi Sınırlandırma Biçiminin Kavranışında Bilgi Nazariyesinin Önceliğine Alparslan Açıkgenç'in İtirazı	157
<i>Zafer Gündüz</i>	

TOPLUM VE EĞİTİM

Bir Ekol Olmanın İmkânı Üzerine: Klasik Kürt Edebiyatının Troykası Örneğinde.....	179
<i>M. Nesim Doru</i>	
Uluslararası İslâm Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü: Kuruluş Süreci ve Felsefesi	189
<i>Sıracettin Aslan</i>	
Çağımızın İyileştirme Algoritması Olarak Felsefi Sağaltım	201
<i>Şahin Filiz</i>	
Niyazi Berkes'te Çağdaşlaşma Düşüncesi	219
<i>İbrahim Yücedağ</i>	
İktisat Disiplininin İnşasında Ahlakın Yeri ve Dönüşümü	231
<i>Muhlis Selman Sağlam</i>	
Kürt Meşrutiyet Mektebi: Kürtlerin Modern Eğitim İnşa Çabalarına İlişkin Bir Çözümleme.....	241
<i>Nurettin Beltekin / Felat Begün</i>	
Felsefe ve Siyasette Duygu Kavramının İzini Sürmek	255
<i>Pınar Gündoğdu</i>	
Okul Yönetiminde Radikal Bir Yaklaşım: Eleştirel Pedagoji	265
<i>Bünyamin Ağalday</i>	

DİN FELSEFESİ TARTIŞMALARI

Dini İddialar Ne Kadar Rasyonel Olabilir?.....	285
<i>Yasin R. Başaran</i>	
Şeriat/Hakikat Ayrımı Açısından Mistisizm ve Eskatoloji	297
<i>Mehmet Sarsmaz</i>	
On the Possibility of Emotion-Centered Studies in Contemporary Islamic Moral Thought	315
<i>Muhammet Caner Ilgaroğlu</i>	
من منظور المدرسة الاجتماعية الفرنسية ومدرسة ابن خلدون: الدين ودوره في حياة المجتمع	327
<i>Mohamed Salman AlFares</i>	

ŞEHİR VE MİMARİ

Bruno Latour'la İzi Takip Etmek: Chicago Kent Ekolünden Sonra Doğa ve İnsan Arasında.....	339
<i>Vedia Derda Taşar</i>	
İbn Haldûn'da Şehir: Şehrin Fiziksellliğini Toplum Üzerinden Okumak	351
<i>Emin Selçuk Taşar</i>	
Bir Medeniyetler Arası Geçiş ve Kültürel Birikim Alanı Olarak Tur Abdin Bölgesi ve Süryani Kültürü: Nisibis Akademisi Örneği.....	365
<i>Şilan Çelebioğlu / Ahmet Vedat Koçal</i>	
Geleneksel Konuttan Kafeye Mekansal Dönüşüm: Mardin Örnekleri	375
<i>Evinde Yeşilbaş / Fehime Acat Akgül</i>	

MİTOLOJİ VE TARİH

- Mitolojiden Tasavvuf Ekollerine Sîmurg'un Kanat Sesi: Mevlana Celâleddîn Muhammed Örneği .. 401
Shahab Vali
- Merkantilist Dönemde Osmanlı İktisadi Düşüncesine Bir Bakış: Vergi Toplam Kurumlarındaki
Değişim Süreçleri ve Bireysel Servetler Üzerindeki Etkileri 417
Hande Nur Kırmızıkuşak
- Avrupa Kimliğinin Oluşumunda Puvatya Savaşı Etkili Oldu Mu?:Hayal ve Gerçek Arasında
Bir Savaşın Anlatısı 429
Feridun Bilgin

Giriş

Klasik ontolojinin, öznenen bağımsız nesnelere ilişkin bir önkabulü söz konusudur ve bu nedenle klasik ontoloji, temel olarak özne dışında varolan nesnelere betimlemesini yapar. Ontoloji açısından iki başlangıç noktası olan özne ve nesnenin klasik ontolojide bir karşıtlığı ve aykırılığı söz konusuysen, sosyal ontoloji, özne ve nesneyi, togetherness (sosyal birlik), with'ness (yakınlık) ve coexistence (bir arada varolma) bağıyla birleştirir. Sosyal ontoloji söz konusu olduğunda nesne kendi başına değil, bir başka nesneyle ilişkisi ile var olabilir ve her nesne bir bağlam, bir ilişkisellik taşıır. Sosyal ontolojinin hedefi, üretilmiş olan ilişki biçimlerinin arkasındaki özü ve görünümün olanağını sağlayan temeli bulmaktır. Sosyal ontoloji açısından bu temel, öznenen bulunan togetherness, with'ness ve coexistence ilişkileridir. Doğamızda bulunan bu ilişkiler vasıtasıyla toplumsal gerçeklik kurulur, yaratılır ya da inşa edilir. Nesnenin öznenen bağımsız bir özü olmadığını ileri süren sosyal ontologlar açısından nesne; togetherness, with'ness ve coexistence bağlarıyla inşa edilir. Sosyal ontologlara göre öznenen bulunmayan bir şey, toplumsallık düzeyine çıkamaz. Yalnızca insan doğasında olan toplumsallık düzeyine çıkabilir.

Sosyal Ontoloji: Bazı Temel Problemler

Sosyal ontologların etkilendikleri ve ilham aldıkları düşünürün Edmund Husserl olduğunu söyleyebiliriz. Husserl temel olarak şeylerin kendisine, ilk görünümüne ulaşmaya çalışır. O, dünyadaki nesnelere ve psikolojik eylemlerimize yönelik tüm doğal tutumlarımızı “parantez/ayraç içine almayı” veya “askıya almayı”, bu konularla ilgili tüm teorilerimizi bir kenara bırakmayı ve dikkatimizi saf bilinç özlere yönlendirmemiz gerektiğini ifade eder. Husserl, normal dünyevi bilincimize ya da doğal tutumlarımıza ait bütün varsayımlarımızın ve önyargılarımızın ayraç içine alınması, bir kenara bırakılması ve askıya alınması gereken bir dizi fenomenolojik ve transzendenal indirgeme varsayar. Bu varsayımlar Husserl'i, önyargısız deneyim kaynaklarına gitmek için Grekçeden alınan *epoché/epokhe* sözcüğünü kullanmaya yöneltir.¹ Saf olana, özlere ulaşabilmek için doğal tavır alma, doğal tutumlarımızın (natural attitude/die natürliche Einstellung) ayraç içine alınması gerekir. İnsanlar hep bir çevre içinde yaşarlar ve bu çevrede de farklı biçimlerde algılanan nesnelere bulunur. Doğal tavır alma ya da doğal tutum, nesnelere ve etrafımızda bulunan şeyleri olduğu gibi görmedir. Fenomenolojik ve transzendenal indirgeme, dünyanın varlığının ayraç içine alınmasıyla, dünyaya ilişkin yargı vermekten geri durmayla, *epokhe*yle gerçekleşir. Bu aslında

* Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, sedatbingol@artuklu.edu.tr

¹ Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology*, London-New York: Routledge, 2000, 136.

dünyaya ilişkin her türlü varlık inancının araç içine alınması ve her türlü varlık bildiren yargı vermekten geri durulmasıdır. Husserl'in yaptığı dünyanın varlığını yadsımak ya da onun varlığından şüphe duymak değildir; o, varolana ilişkin her türlü yargı yolunu kapatarak fenomenolojik *epokhe* gerçekleştirir.² Dolayısıyla Husserl, özü yakalamak için nesneyi doğal bağlarından ve üretilmiş tinsel ilişkilerinden koparmaya çalışır. Nesneyi doğal bağlarından ve üretilmiş ilişkilerden koparmak da *epokhe* yoluyla olur. Temel olarak araç içine alınan, bir kenara bırakılan ve askıya alınan bizden bağımsız bir gerçekliktir. Böylelikle bilinç, kendi yönelimselliğini bilme aşamasına gelir. Bilinç algıladığı ve değerlendirdiği fenomen üzerinden kendi yönelimselliğini bulur ve böylece kendinde fenomenin ne olduğu açığa çıkar. Husserl, özetle, özlerin unutulduğunu, üretilmiş şeyleri öz olarak gördüğümüzü iddia eder. Sosyal ontologların etiklendikleri nokta tam olarak burasıdır. Onlar, özleri coexistence ve togetherness ilişkisiyle başka özlerle bağlar. Husserl'in hedefi, görünümün nedeni olan asıl özü bulmaktır. Sosyal ontologların hedefi ise, varlığın, görünümün en temel tipini bulmaktır. Onlar, varlık kavramını bir dolaşımla, yani, coexistence ve togetherness bağıyla yeniden ele alırlar. Varlık, başka bir insanın dolayımından geçtiği zaman toplumsal hale gelir. Dolayısıyla togetherness, with'ness ve coexistence bağları insanın insanla kurduğu bir ilişkidir.

Sosyal ontoloji, temelde sosyal bölgenin ya da sosyal alanın toplamının incelenmesi anlamına gelir. Sosyal alan ise var olmaları ve/veya varlıklarını sürdürmeleri zorunlu olarak insanlara ve onların etkileşimlerine bağlı olan fenomenleri kapsar. Sosyal alan, varolanların ve varolanların özelliklerinin alanıdır. Sosyal ontoloji bir taraftan sosyal alanda neyin olduğunu ya da neyin var olduğunu araştırıp belirli sosyal varolanların doğasını sorgularken, diğer taraftan sosyal fenomenlerin nasıl var olduğuna, var olma biçimlerine, sosyal varolanlar arasındaki bağlantılara ve varolanlar arasındaki benzerliklere odaklanır. Hem 'nedir?' sorusunu sorar; örneğin bir toplumsal varolan olarak para nedir? sorusunu; hem de nasıl? sorusunu sorar; örneğin para sistemi nasıl çalışır? Sosyal ontolojinin deterministik ve aşkın her şeye karşı bir tutumunun olduğunu da söylemek mümkündür.³

John Searle, sosyal ontoloji fikrini 1995 yılından yayımladığı ve Türkiyece *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* olarak çevrilen kitabında ayrıntısıyla açıklamaya çalışır. Daha sonra yazmış olduğu birçok makalesinde önceki kitabında ortaya koymuş olduğu düşüncelerini özetlemiştir. Searle'ün ortaya koyduğu sosyal ontoloji kavramı ve toplumsal/kurumsal gerçekliğin temel unsurları, dil üzerine bir inceleme yaptığı *Söz Edimleri* adlı kitabında da yer alır. Searle'ün problem ettiği temel sorular şunlardır: Bütünüyle akıl dışı ve anlamsız fiziksel parçacıklardan oluşan dünyada mülkiyet ve devlet gibi sosyal kurumlar ile dil, özgür irade, toplum, politik zorunluluklar, etik ve estetik nasıl varolabilir? İnsan uyuşmasına bağlı olarak varolan bazı nesnel olgular nasıl yaratılır? İnsanlar para, mülkiyet, hükümet ve evlilik gibi toplumsal/kurumsal gerçeklikleri nasıl

² Harun Tepe, "Giriş", *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2017, XIX, X.

³ Tony Lawson, "A Conception of Social Ontology", *Social Ontology and Modern Economics*, Edited by Stephen Pratten, London and New York: Routledge, 2015, 30.

yaratabilir? Toplumsal olarak inşa edilmiş bir gerçeklik nasıl mümkün olabilir? Bu sorular ışığında sosyal ontolojinin temel önermesi şu şekilde karşımıza çıkar: Toplumsal gerçeklik diye bir şey vardır ve sadece var olduğunu düşündüğümüz için var olur. Searle'ün deyişiyle "bazı şeyler, sadece biz onların varlığına inandığımız için vardır."⁴

Searle, toplumsal ve kurumsal gerçekliğin varoluşunun zorunlu koşulunun insan dili olduğuna ilişkin farklı bir kanaat geliştirir. Gerçeklik, deontik güçlerle bağlantılı işlevlerin (statü işlevlerinin) olgulara yüklenmesini sağlayan kolektif yönelimsellik aracılığıyla inşa edilir. Tüm yapı, kurucu kurallar formülüne sahip bir formülde özetlenir: X, C bağlamında Y sayılır. Searle açısından olumlu ve olumsuz gücün deontik temelinde toplum dediğimiz şeyi ve toplumsal gerçekliği meydana getiren son derece karmaşık bir statü işlevleri ağıdır. C bağlamında Y statüsüne iliştirilen kolektif yönelimselliğin sonucu olarak meydana gelen olgular bir dizi hak ve yükümlülük yaratır. Burada deontik bir güç söz konusudur. Dil felsefesi açısından bu tür bir sistemin var olma koşulu, bir tasvir ya da tasvir aracı olan dildir. Searle, bunun için yeterince geliştirilmiş bir temsil sistemine ihtiyacımız olduğunu ileri sürer.⁵ Bu kısa özetten sonra şimdi Searle'ün düşüncelerini detaylandırabiliriz. Nesnel bir toplumsal gerçekliğin insan uyuşmasıyla var olabileceğini iddia eden Searle'e göre, bu gerçeklikler yalnızca kolektif kabul, tanıma ya da onaylama yoluyla var olabilirler. Kolektif onay, kabul ve tanıma yoluyla para, hükümet, evlilik ya da üniversiteler gibi toplumsal kurumlar bir varoluşa sahip olabilir. Searle açısından bir şeyin kabul görmesi, temel olarak var olabilmesinin koşuludur. Dolayısıyla toplumsal gerçekliği yaratan şey kolektif bir kabuldür ve Searle için bu gerçekliğin dayandığı mantıksal yapı şu üç öğeden oluşur: Kolektif yönelimsellik (collective intentionality), işlev yüklemek (the assignment of function) ve kurucu/oluşturucu kurallar (constitutive rules).

Kolektif yönelimselliği anlamak için çok kısa yönelimselliğin ne olduğuna değinmek gerekir. Yönelimsellik, bir şeye yönelme, bir şeyler hakkında olma demektir. Zihnin nesnelere ve şey-durumlarına ilişkin olmasını, onlara yönelmesini, onlar hakkında olmasını ve onları amaçlamasını yönelimsellik sağlar. Yönelimsellik zihnin bir şeye yönelmesi iken, kolektif yönelimsellik zihinlerin nesnelere, olaylara ve olgu durumlarına birlikte yönelme gücüdür. Searle kolektif yönelimselliği, farklı insanlar tarafından aynı amacın paylaşılması olarak tanımlar. İki kişinin bir diyalog yürütmesini, bir orkestranın senfoni çalmasını ve iki takımın futbol oynamasını kolektif yönelimselliğe örnek olarak veren Searle açısından iş birliğine dayanan bütün davranışlar kolektif yönelimsellik yoluyla olur. Yalnızca iş birliğine dayanan davranışlar değil, inançlar, istekler ve niyet durumlarının paylaşılması da kolektif yönelimselliği oluşturur.⁶ Yönelimsellik yalnızca bireysel zihinlerin bir özelliği olarak düşünülür ancak durum tam olarak böyle değildir. Her yönelimsellik, bir insan ya da hayvanın beynindedir ancak bazıları birinci çoğul şahıs biçimindedir.

⁴ John Searle, *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*, Çev: Muhittin Macit-Ferruh Özpıllavcı, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005, 15.

⁵ Marek Nagy, "Proper Names and Their Role in Social Ontology", *Organon F* 19, 2012, 138,139.

⁶ John Searle, "Social Ontology: Some Basic Problems", *Papers* 80, 2006, 56.

Böyle durumlarda bir şeyi birlikte yaparız. Bir şeyi birlikte, ortaklaşa ve beraber yapma olgusu Searle tarafından kolektif yönelimsellik olarak belirtilir. İki kişi iş birliği yaparak bir davranışta bulunduğu, ortaklaşa hareket ettiğinde, birlikte eylemde bulunduğu, orada kolektif yönelimsellik vardır. Söz gelimi, ortak bir sorunu tartışmak amacıyla bir araya gelmek, takım sporu yapmak, bir senfoni icra etmek kolektif yönelimselliğin en tipik özellikleridir.⁷

Searle açısından toplum felsefesinde ve genel olarak sosyal bilimlerde “öznelarasılık” (intersubjectivity) kavramını kullanmak yaygındır. Searle, bu kavramın açık, belirgin ve net bir açıklamasına daha önce rastlamadığını ve bu kavramı kullanmayacağını belirtir. O, toplumun yönelimsel parçasını ya da bileşenini tanımlamak için kolektif yönelimsellik kavramını kullanır. Searle aynı zamanda öznelarasılık kavramının kolektif yönelimsellik anlamına gelebileceğini belirterek, kolektif yönelimselliğin gerçek bir biyolojik fenomen olduğunu ifade eder. Kolektif yönelimselliğin bütün toplumsal gerçekliğin psikolojik bir önkoşulu olduğunu belirten Searle, toplumsal bir gerçeği iki ya da daha fazla insan ve hayvan failinin kolektif yönelimselliğini içeren herhangi bir gerçeklik olarak tanımlar. Bu tanıma göre, hem birlikte avlanan bir kurt sürüsü hem de yüksek mahkemenin ortaklaşa bir karar alması, kolektif yönelimsellik ve dolayısıyla toplumsal olgu durumlarıdır. Searle, bir yüksek mahkemenin karar vermesi gibi, kurumsal toplumsal olguların, sosyal hayvanlarda mevcut olan sosyal ontolojinin nasıl ötesine geçtiğini açıklamaya çalışır. Burada sorun, toplumsal olgularda değil, para, hükümetler, siyasi partiler ve ekonomik işlemler gibi kurumsal olgularda ortaya çıkar. Searle için kurumsal olgular, toplumsal olguların bir alt sınıfıdır.⁸ Dil, kurumsal toplumsal olguların kısmi kurucusudur ve insan dili sayesinde kurumsal toplumsal olgular, sosyal hayvanlarda mevcut olan sosyal ontolojinin ötesine geçer. Bu meseleye daha sonra değinilecektir.

Toplumsal gerçekliğin mantıksal yapısını oluşturan diğer unsur işlev yüklemektir. Searle açısından nesnelere işlevleri biz yükleriz, nesnelere bir işlev icra etmesi için inşa ederiz ve bu işlevler belirli bir amaca hizmet eder. İşlev dediğimizde çoğunlukla aklı bıçak, araba, masa ve sandalyeler gelir ve bu örneklerde nesnelere fiziksel özellikleri ya da yapıları nedeniyle işlevlerini yerine getirirler. Nehirler ve ağaçlar gibi doğal nesne örneklerinde ise, var olmuş olan nesneye pratik ya da estetik işlevler yüklenir. Nehrin yüzmek için elverişli olduğunu ya da ağaçtan iyi kereste çıkacağını söyleyerek doğal nesnelere yeni işlevler yüklenir. Searle açısından ister doğal olsun ister sonradan üretilmiş olsun nesnelere yüklenen işlevler nesnenin fiziksel yapısına içkin değildir. Nesnelere yüklenen işlevler dışarıdan, bilinçli failer tarafından atfedilir. İşlevsel yüklemeler, olgulara içkin olmayı gerektirmez.⁹ Searle'e göre, insanın kişilere ve nesnelere işlev yüklemek gibi önemli bir kabiliyeti vardır ve bu yapıldığında kişi ya da nesne ona yüklenen işlevi yalnızca fiziksel yapısı nedeniyle değil, ona yüklenmiş olan statü nedeniyle yerine getirir. Kendisine bir statü

⁷ John Searle, “Dil ve Toplum Ontolojisi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 37, Çev. R. Levent Aysever, 2016, 229.

⁸ John Searle, “Social Ontology: Some Basic Problems”, 56,57.

⁹ John Searle, *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*, 31.

yüklenmiş kişi ya da nesnenin işlevini yerine getirebilmesi için söz konusu statünün kolektif olarak kabul görmesi gerekir. Söz gelimi, bir kişi İngiltere başbakanı olarak tanındığı, onaylandığı ya da kabul gördüğü için İngiltere başbakanıdır, başbakanlık işlevlerini de kolektif olarak öyle tanımması ya da onaylanması nedeniyle yerine getirir.¹⁰ Kolektif yönelimsellik ile işlev yüklemeyi birleştirmek oldukça kolaydır. Bir kişi bir tahtayı sandalye olarak kullanabiliyorsa, bir grup insan bir kütüğü oturma bankı olarak kullanabilir. Dolayısıyla kolektif yönelimsellik, bir işlevin kolektif olarak yüklenmesini sağlar.

Toplumsal gerçekliğin yaratılmasında üçüncü unsur kurucularlardır. Searle açısından bazı kurallar yeni davranış biçimleri ve belirli eylemlerin var olabilme olanağını yaratır. Kurucu kurallar, var olması kurallara bağlı olan bir etkinliği meydana getirir. Söz gelimi, satranç kuralları, satranç oyununun imkanını yaratır. Toplumsal gerçeklik, 'X, C bağlamında Y sayılır' formundaki kurucu kuralların tekrar tekrar uygulanması yoluyla kurulur. Söz gelimi, cebimizdeki bir kağıt parçası 20 lira sayılır ya da Olaf Scholz Almanya başbakanı olarak kabul edilir.¹¹ Satrançta bir hamle vezirin meşru bir hamlesi, şu ve bu pozisyon şah-mat, ameri-kan futbolunda çizgiyi geçen bir top 6 puan sayılır. Bu örneklerin tümü, C bağlamında X'in Y olarak sayıldığı formlardır. Nesnelere kolektif olarak statü işlevleri yüklemenin önemi nedir? Bir nesneyi bir bağlamda başka bir şey saymanın, görmenin veya kabul etmenin önemi ne olabilir? Searle açısından işlev ya da statü işlevi yüklemek toplumdaki gücün araçlarıdır. Statü işlevlerini kabul etmek, bir dizi yükümlülük, hak, sorumluluk, görev, yetki, izin ve gereklilik kabul etmektir. Searle bunlara deontik güçler demektedir. Burada tartışılan şey eylemin nedenleridir ve bir şeyi hak, görev, yükümlülük, gereklilik vb. olarak tanımak, eylem için bir neden tanımaktır. Bu deontik yapılar, arzudan bağımsız nedenleri olanaklı hale getirir. Eğer bir kişinin bir mülkü varsa ve diğer insanlar bunun onun mülkü olduğunu kabul ederse, o zaman mülkiyet haklarını ihlal etmemek için arzudan bağımsız nedenlere sahip olurlar. Eylemlerinin nedeni arzuları olmaz ve arzularından bağımsız olarak eylemde bulunurlar. Searle açısından insanları diğer sosyal hayvanlardan, hatta diğer primatlardan ayırt etmemizi sağlayan ve belirli sosyalleşme biçimlerini bize veren, statü işlevleri, deontik güçler ve eylemler için arzudan bağımsız nedenlerdir.¹²

İnsanlar ile diğer hayvanlar arasındaki en temel farklardan biri insanların bir dile sahip olmasıdır ve bu düşünce birçok düşünür tarafından dile getirilir. Searle açısından bir dile sahip olmanın tam olarak ne anlama geldiği nadiren açıklığa kavuşturulmuştur. Searle'e göre, insanlarla ilgili temel olan şey dilin onlara bir tasvir etme (represent) kapasitesi vermesidir. İnsanlar, bir durumun şimdi ne olduğunu, geçmişte ne olduğunu, gelecekte ne olacağını ve ne olması gerektiğini tasvir edebilirler. Yalan söyleyebilirler, olmadıklarına inandıkları bir durumu, varmış gibi sembolize edebilirler. Searle için toplumsal/kurumsal gerçeklik, ancak var olarak tasvir edildiği sürece var olabilir. Bir şey ancak tasvir edildiği sürece, para,

¹⁰ John Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi", 235.

¹¹ John Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi", 235.

¹² John Searle, "Social Ontology: Some Basic Problems", 59.

bir basketbol maçı, bir özel mülk, bir evlilik veya hükümet olabilir. Bir şeyin bu fenomenlerden herhangi biri olabilmesi için belirli bir şekilde düşünülmesi gerekir ve bu düşünceler onu belirli bir şekilde tasvir edecektir. Bu kurumsal gerçeklerin tasviri her zaman gelişmiş bir dil gerektirir.¹³ Searle bu noktada ifade etmek(expression) ile tasvir etmek(representation) arasında bir ayrıma gider. Hayvanların birçok sesli uyarısı, kelimenin dışı vurulması anlamında ifade etmeye yarar. Bir köpek öfkeli bir şekilde havladığında, bu havlama öfkесinin bir ifadesidir. Ancak gelişmiş dilsel formlar, dünyadaki bir olgu durumunu tasvir eder. Bu nedenle, sözgelimi, insan dilinde “Ah!” demek ile, “acı çekiyorum” demek arasında çok önemli bir fark vardır. Gelişmiş insan dili yalnızca yönelimsel durumu ifade etmez, dünyada şeylerin hangi durumda olduklarını da bildirir. Searle için sosyal ontoloji analizinde dikkate alınması gereken, işlevleri ifade etme değil, işlevleri tasvir etme yönüdür.¹⁴

Searle açısından kurumsal olguların kurulabilmesini sağlayan dilin temel özelliği, kelimeler gibi kendilerinin ötesinde bir şeyi işaret, tasvir ya da sembolize eden simgesel araçların varlığıdır. Nesnelere kendi fiziksel yapılarının dışında bir statü yüklendiğinde, bu yeni statü sözcüklere ya da sözcük gibi iş gören sembollere ihtiyaç duyar. Fiziksel olgulardan daha fazlasını tasvir etme kapasitesi ve dil sayesinde bir şeyleri tasvir edebilme gücü toplumsal/kurumsal gerçekliği yaratır. Searle açısından örneğin hayvanlar, avlanmak için iş birliği yapabilirler, yemeklerini paylaşabilirler ve de çiftleşebilirler. Ancak evlenemezler, mülk sahibi ya da para sahibi olamazlar. Çünkü bunlar, güçler, haklar, yükümlülükler yaratır. İnsan, dil yoluyla şeyleri, başka şeyler olarak sembolleştirme ve temsil etme gücüne sahip olabildiği için para sahibi ya da mülk sahibi olabilirler. İnsanlar şeylere dil yoluyla fiziksel olmayan özellikler kazandırır. Bir kağıt parçasını, para olarak tanımamız için, bazı dilsel ya da diğer sembolik temsil yollarına sahip olmamız gerekir. Bir şeyin para-olması olgusunun tanınması onun dilsel ya da sembolik olarak temsil edilmesini gerektirir. Para, evlilik, mülkiyet, üniversiteler ve hükümetler gibi kurumsal olgular, dilsel temsil yoluyla yaratılır ve kolektif olarak tanınma sonucunda kurumsal yapılara dönüşürler. Dolayısıyla kurumsal gerçekliklerin yaratılmasında dil ön koşuldur ancak kolektif olarak kabul etme, onaylama ve tanıma gereklidir. Searle'e göre bu kurumlar, kolektif uyuşma ya da kabul yoluyla bir statü kazanır. Para, mülkiyet, evlilik, yönetim ve üniversiteler temelde sembolize etme yeteneği içeren insani uzlaşım biçimleri yoluyla var olurlar.¹⁵ Toplumsal gerçekliğin inşa edilmesinde kolektif yönelimsellik, işlev yükleme ve kurucu kuralların önemine dikkat çeken Searle için dil olmadan ya da dil benzeri bir temsil sistemi olmadan bu üç unsur toplumsal gerçekliğin kurulmasında yetersizdir.

Searle için sosyal ontolojinin temel terimleri, insan toplumsallaşmasının özel özelliklerini oluşturan statü işlevi, kolektif yönelimsellik, arzudan bağımsız nedenler sağlayan deontik güçler ve bir temsil/tasvir aracı olan dildir. Dil hakkındaki koşul, deontik gücün özel bir taşıyıcısı olan sembolik bir sistem olmasıdır. Marek Nagy, *Proper Names and Their*

¹³ John Searle, “Social Ontology: Some Basic Problems”, 60.

¹⁴ John Searle, “Dil ve Toplum Ontolojisi”, 230.

¹⁵ John Searle, *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*.

Role in Social Ontology adlı makalesinde, özel isimler gibi belirli dilsel kategorilerin, Searle'ün sosyal ontoloji teorisine uygulanabilirliğini tartışır.¹⁶

Nagy, yalnızca antroponim¹⁷ denilen kişisel özel isimlerden bahseder. Onun açısından özel isimler, Searle'ün teorisi bağlamında tıpkı para, mülkiyet, yönetim gibi bir tür toplumsal kurum olarak düşünülebilir. Özel isimler toplumsal bir kurum olmaları nedeniyle de sosyal ontolojinin bir parçasıdır. Bireye bir isim verildiğinde o kişi toplumun bir üyesi olmaya hak kazanır ve özel isimler hakların yanında zorunluklar ve yükümlülükler de inşa eder. Nagy açısından özel isimlerin taşıyıcıları ile olan bağlantıları, yalnızca taşıyıcılarının bireyselliğini tanımlayıcı değil, aynı zamanda oluşturucu bir bağlantıdır. Özel isim, taşıyıcısının kişisel kimliğinin bir parçasıdır. İsimsiz biri, sanki yokmuş gibi, haklarını isteyemez, toplumsal hayat içinde herhangi bir zorunluluğu, sorumluluğu ve görevi de yoktur. Nagy şöyle bir örnek verir, içlerinde onlarca isim olan birçok pasaporta sahip bir kişi, bu pasaportların hangisinin gerçek olduğunu hatırlayamazsa ve kendi ismini de bilmiyorsa, bu onun kimlik kaybının belirtilerinden biri olmaz mı? Kimliğini onaylayamazsa, bir sözleşme imzalayamazsa ya da bir form dolduramazsa, hala o kişinin varlığından söz edebilir miyiz? Bu durumda hala toplumun bir parçası olabilir mi? Dolayısıyla isimsiz biri, bedensel olarak vardır ama haklar ve yükümlülükler bakımından var değildir ve dolayısıyla toplumun bir parçası olma olanağı da söz konusu değildir. İsmi olmayan biri sosyal, yasal ve doğuştan gelen haklarını kaybetmez ancak bir ev satın alamaz, bir iş kuramaz ya da çocuk yardımı alamaz. Dolayısıyla bir toplumun ya da topluluğun parçası olamaz. Kişinin bir isme sahip olması, toplumsal yaşamdaki bütün olasılıkları onun önüne açar. Dolayısıyla bir isme sahip olmak toplumsal bir durumdur.¹⁸

Nagy açısından özel isimler, bizi toplumsal olarak hem eylemlerimize hem de geçmişimize bağlar. Bu deontik güç koşulunu yerine getiren özel isimler kurumu hakkında konuşabilmemizin toplumsal-varoluşsal nedenidir. Özel isimler, zorunluluklar ve haklar inşa eder. Kendisi de aynı zamanda hak ve yükümlülüktür.¹⁹ Searle'ün gerçekliğin mantıksal yapısını oluşturan üç öğeden biri olarak kabul ettiği işlev yüklemeyi hatırlayacak olursak; yukarıda da belirtildiği üzere, Searle açısından nesnelere yüklenen işlevleri kabul etmek, aynı zamanda yükümlülükleri, hakları, sorumlulukları, görevleri, gereklilikleri kabul etmek demektir. Searle bunları deontik güçler olarak adlandırır. Eğer evliysek, bir işe sahipsek, bir evimiz varsa ya da bir sinema bileti satın almışsak, bunların hepsi deontik güçler meselesidir. Eğer bir mülkümüz var ise üzerinde belirli bir yetkimiz vardır ve ödemekle yükümlü olduğumuz vergileri ödemek zorundayız. Özel isimler deontik güçleri olanaklı duruma getirdiğinden dolayı, bir yükümlülüğümüzün, hakkımızın ya da görevimizin olabilmesi için özel bir ismimizin olması gereklidir. Bir nesneye yüklenen işlev vasıtasıyla onu bir mülke dönüştürürüz, bu mülk ile birtakım yetkileri ve

¹⁶ Marek Nagy, "Proper Names and Their Role in Social Ontology", 139.

¹⁷ Antroponim: Kişi adı. Antroponomi: Kişi adlarını inceleyen bilim dalı.

¹⁸ Marek Nagy, "Proper Names and Their Role in Social Ontology", 143, 144.

¹⁹ Marek Nagy, "Proper Names and Their Role in Social Ontology", 144.

görevleri de kabul etmiş oluruz. Ancak bu yetkilere ve görevlere sahip olabilmemiz için bir ismimizin de olması şarttır. Nagy ve Searle'ü bir arada düşündüğümüzde, nesneye yüklenen bir işlevi kabul etmek ve bir isme sahip olmak deontik güçleri – zorunluluklar, haklar, görevler – yaratır.

Lawson açısından gözlenen bir davranışın ya da eylemin toplum tarafından varlığının kabul görmesi için, yani, kolektif bir pratiğe dönüşebilmesi için bir tanımın, kabulün ve onayın olması gerekir. Burada Searle ile benzer bir düşünce görmekteyiz. Searle açısından toplumsal gerçeklikler yalnızca kolektif kabul, tanıma ya da onaylama yoluyla var olabilirler. Lawson düşüncesinde bireysel bir eylemin varlık kazanabilmesi için bir kabulün, onayın ve tanımın olması gerekir. Örneğin, trafiğin belirli bir tarafında araç kullanımının varlık boyutuna erişmesi ya da kolektif bir pratiğe dönüşebilmesi toplumsal bir kabul yoluyla olur. Lawson açısından kolektif pratikler zamanla kurallara dönüşür ve kolektif pratiklerin normatif yönü zorunlulukları ve hakları beraberinde getirir. Lawson'a göre, kolektif pratikler, normlar, haklar, zorunluluklar, ilişkiler ve süreçler toplumu meydana getirir.²⁰

Sonuç

Sosyal ontolojinin, toplumsal yaşamın doğasıyla ilgili bir özbilinç çarışması olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal ontoloji toplumsal yaşamın ve toplumsal gerçekliğin nasıl kurulduğuna ilişkin bir çözümleme sunar ve toplumsal olguların varoluş biçimlerini soruşturur. Felsefe açısından yeni problemlere eğilmez, felsefe tarihindeki problemleri başka bir perspektif ile ele alır. Sosyal ontoloji bir bakıma felsefe tarihi üzerine yeni bir refleksiyondur. Hegel'i hatırlayarak diyebiliriz ki, güneşin altında yeni bir şey yoktur. Sosyal ontoloji, güneşin altındaki şeyleri yeni bir bakış açısıyla ele alır.

Kaynakça

Husserl, Edmund. *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. çev: Harun Tepe. Ankara: Bilgesu Yayıncılık. 2017.

Lawson, Tony. "A Conception of Social Ontology". *Social Ontology and Modern Economics*. Edited by Stephen Pratten. London and Newyork: Routledge. 2015. s. 19-52.

Moran, Dermot. *Introduction to Phenomenology*. London-New York: Routledge. 2000.

Nagy, Marek. "Proper Names and Their Role in Social Ontology", *Organon F* 19, 2012. s. 137-147.

Searle, John. *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. çev: Muhittin Macit-Ferruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık. 2005.

Searle, John. "Social Ontology: Some Basic Problems". *Papers* 80. 2006. s. 51-71.

Searle, John. "Dil ve Toplum Ontolojisi". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 37, çev. R. Levent Aysever. 2016. s. 225-243.

Tepe, Harun. "Giriş", *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık. 2017. s. VII-XXXII.

²⁰ Tony Lawson, "A Conception of Social Ontology".